

СВУДА СУ ОСТАВЉАЛИ ПУСТОШ

Био сам чувар имања Секуле Ђалдовића — Ђалда, инжењера, на Краљевој Води (данас Партизанске Воде). Радио сам и дан и ноћ, чувао стоку, муз'о краве и радио друге поелове.

Једне вечери, крајем новембра 1941. шдине, наиђе једна група партизана из Ужица. Било је више кола с коњском запрегом. Евакуисали су разни материјал. Пошто су били гладни, одмах зокољем овцу и спремим им вечеру. Повлачење партизана су пратили немачки авиони, бацали су бомбе и митраљирали.

За време вечере ова група партизана стално је нешто шапутала. Изјутра рано, неста их. Одоше у правцу Нове Вароши. После њиховог одласка наиђе једна партизанка, вели да је лекар, и пита ме:

— Чича, имаш ли кола и волове? Ево, овде, у ресторану „Швајцарија“, има доста шећера, пасуља и других намирница, па узми што ти треба!

Ушао оам у „Швајцарију“, узео један џак пасуља и пошао кући. У том поче да наилази немачка моторизација. Склоним се близу куће Пера Ружића. Ица борића помоли се један Немац и поче виката:

— Ду бист комунист!

— Никс комунист! — одговорих ја.

Тај Немац ми нареди да пођем пред њим у „Швајцарију“. Уђемо у ресторан, а један Швабо говори српски к'о ја:

— Где су партизани? Колико их је било? Што су собом терали? Где је Инвалидски дом? Где је Око?

Ја сам слегао раменима говорећи:

— Никс, не знам! ..

После ми наредише да ееднем у њихова кола. Пошли смо према Инвалидоком дому (садашње Дечје летовалиште „Голија“). Дођемо до једног дрвеног мостића. Шваба заустави кола. Не смеју да пређу преко моста док се не провери да ли је минираан. Мени наредише да изађем из кола и да поскочим неколико пута на дрвеном мосту. Урадио сам како су ми наредили. На крају су се уверили да мост није минираан и кренули смо ка Инвалидском дому.

Улазимо у Дом. Низу смели да иду прш, па мени наредe да идем испред њих. Обишли смо све собе. Биле су пуне тешких рањеника. Немци летитимишу сваког рањеника. Неки од њих кажу да нису партизани, већ четници. Неки су говорили да није рањеници, већ да су болесни од ове или оне болести.

Једна трупа Немаца остаје у Инвалидском дому, а мени наређују да с друшм групом Немаца, њих 14, идем на Око. Крене-мо. Кад смо се помолили код Рајевских колиба, угледасмо доста сељака како носе неке џакове. Тада су Немци стали. Нису смели даље да иду. У ствари, сељаци су носили разне намирнице из кафане попа Видаковића. У овој кафани партизани су оставили много животних намирница, па су приликом повлачења казали да то сељаци узму, како не би пало Немцима у руке.

Видевши сељаке како носе џакове, Немци повикаше:
— Комунист, комунист! — и почеше да пуцају.

Чим су сељаци угледали Немце и чули пуцњаву, почели су бацати џакове и бежати. Дошли смо у кафану. Немци су прегледали све магацине. Њих неколико је ту остало у кафани, а ја сам се вратио с другом групом Немаца у Инвалидоки дом. Тада ме затворише. Касније ми дадоше нешто написмено да идем кући.

Сећам се, била је недеља, 30. новембар 1941. године. Када сам дошао кући, пред вече, поче да наилази немачка пешадија и коњица. Имао сам шта да видим. Почеше хватати живину, стоку и почеше је клати. Меоо, које ое сушило у сушари — све покупише и однеше. Нисам смео ништа да кажем. Главно да је глава на рамену!

Жени кажем: ^Беж^те у село!⁷ Пођем и ја, кад један Немац викну:

„Халт! Комунист!

Ја му рекох: „Никс комунист!”

После ме Немци потераше. То исто учинише и са Новицрм Ружићем и Секулиним мом!ком Леком. Потераше нас у њихов штаб, који се налазио у близини виле „Златар”, у један поток. Жена Новице Ружића почела је да кука јер су јој истерали децу из куће и утерали своје коње. Ту је био и један Словенац, избеглица, јер еу Словенци избеглице још тога лета били смештени у више вила,

Поток у Тић-пољу био је пун Немаца, Помислио сам да ту кољу стоку, а оно имам шта и да видим: ту су лежали стрељани тешки рањеници. Стрељали су их док смо ми били на Оку. Кад се тога сетим, имам осећај да ће орце да стане.

Хоће и нас да стрељају, стално нам говоре да смо и ми комунисти. На крају нас затворе у вилу Мића Симића. Ујутру нас истераше напоље. Око 15 рањеника сместише у кућу Миленка Мракоње. Лежали су на сламљачама или душецима. Претходно

су све рањенике лештимисали. Оне који су имали четничку лети-
тимацију нису стрељали.

Поново нас затворе. Друго јутро нас потераше да нодамо
рањенике. Носили смо их на брдо изнад данашњег Специјалног
завода за превенцију. Тамо су раније мештани копали канал за
водовод. Тада Немци нареде да се по четири рањеника слажу у
канал. После тога су им из пиштоља пуцали у потиљак. Ако је
неко давао знаке живота, онда би Немци по други пут пуцали у
лотиљак. Укупно је стрељано око 50. Међу стрељаним партизани-
ма било је и оних који су рањени приликом експлозије у трезо-
рима.

Хоће и нас да стрељају да не би било сведока њиховим зло-
чицима. У том моменту дође на коњу један немачки официр, или
подофицир, обрати се овој групи Немаца и рече им:

— Никс комунист! Никс дум-дум! Лагер!

Још им је нешто шворио немачки, што ја нисам разумео.

Нису нас стрељали. Поново нас потерају у вилу Симића и
затворе. Не знам ни оам како сам ишао. Стално сам био под утис-
цима стрељања тешких рањеника. Дошла жена да ме тражи, али
јој не дадрше да ме види.

Новицу Ружића, Лека Јовановића и још једног човека из
наше групе Немци су одвели изјутра у непознатом правцу. Увече
су се вратили. Питали смо их: „Где сте били цели дан?“ Они су
одмахивали рукама и тужно нас гледали. Иотричали су нам шта
су радили у току дана. износили су тешке партизанске рањенике
из Инвалидског дома у један поток где су их све Немци стрељали.
Из старог хотела изнад данашњег језера такође су износили теш-
ке рањенике. И они су стрељани.

Пето јутро нас погерају из Чајетине и затворе у канцеларију
срекоког начелника. У тој канцеларији пре нас су били смештени
коњи па је по патоеу било много ђубрета. Нисмо могли лежати у
ђубрету, већ омо били принуђени да седимо. После наиђе неки
Немац и поче да нас туче пармаком по глави. Тукао нас је због
тога што нисмо лежали у ђубрету, већ седели.

Сутрадан нас потераше у Ужице. Ишли смо по двојица и
ношли по два сандука муниције. На Белој Земљи омо ое мало
одморили. Дали су нам мало хлеба и то први пут после пет дана.
Пут је био разорен. Поред пута лежали су мртви, погођени ави-
онским бомбама или рафалима из авионских митраљеза. Код До-
ганцића кафане лежала је једна мртва партизанка.

У Ужицу нас затворише у Ооовну школу „Краља Петра II“,
данашњу Основну школу „Андрија Ђуровић“. Немци еу нас оас-
лушавали и после дали објаве да идемо кући.

После месец дана видео оам како пси вуку људске главе из-
међу борића. Неки лешеви су били смрзнути. Касније су сељаци

мобшшсани да лешеве носе у Тић-поље и да их тамо схране у Парову бару. Колико се сећам, ту је сахрањено око 50 стрељаних тешких партизаноких рањеника.

Веселин ВИДИЋ